

Література

1. Ларин А. М. Версии // Проблемы предварительного следствия / Отв. ред. А. К. Гаврилов. — Волгоград, 1974. — Вып. 3.
2. Васильев Л. П. Тактический прием — следственная версия // Следственная тактика. — М., 1976.
3. Арцишевский Г. В. Выдвижение и проверка следственных версий. — М., 1978.
4. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики: В 3 т. — М., 1978. — Т. 2.
5. Копвалова В. Е. Логико-психологические аспекты построения версий // Версии и планирование расследования: Межвуз. сб. науч. тр. — Свердловск, 1985.
6. Пешак Я. Следственные версии. — М.: Прогресс, 1976.
7. Ларин А. М. От следственной версии к истине. — М., 1976.
8. Пешак Я. Следственные версии: Криминалистическое исследование. — М., 1976.

УДК 343.23:343.575

*С. Н. Арешкіна***ОБЪЕКТ РОЗКРАДАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ**

Кримінальна відповідальність за розкрадання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів передбачена у розділі 13 Особливої частини Кримінального кодексу «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» [1, 807–810]. Родовим об'єктом даних злочинів є здоров'я населення України, що забезпечується дотриманням встановленого порядку законного обігу засобів та речовин, шкідливих для здоров'я населення [2, 483].

Здоров'я населення — соціальний феномен, що має винятково важливе значення в житті суспільства. Воно являє собою явище, соціальна цінність якого виявляється навіть при первісному знайомстві з ним, тому успішна його охорона повинна включати боротьбу із суспільно небезпечною, неощадливою витратою фізичних і психічних благ, що становлять зміст здоров'я населення. Тільки фізично і психічно повноцінні особистості, що володіють ще і духовним здоров'ям, здатні виконувати покладені на них соціальні функції, у тому числі регенерувати населення країни. Успішне правове регулювання відносин, що виникають унаслідок посягань на здоров'я населення, припускає точне встановлення об'єкта, якому заподіюється шкода чи створюється погроза її заподіяння [3, 36]. Кожен злочин посягає на визначений об'єкт, заподіюючи йому шкоду або ставлячи його під погрозу заподіяння. Якщо відсутнє посягання на об'єкт, то немає і злочину [4, 197].

Визначення об'єкта злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами, відіграє важливу роль для з'ясування сутності їхнього змісту, правильної кваліфікації, відмежування їх від суміжних злочинів і, отже, служить неодмінною умовою боротьби з розповсюдженням наркоманії [5, 10].

Точне визначення об'єкта злочину, як стверджує теорія кримінального пра-

ва, дає можливість розкрити соціально-політичну сутність даної групи злочинів, що посягають на об'єкт, визначити характер їх суспільної небезпеки, крім того, воно є необхідною передумовою правильної кваліфікації, а також відмежування його від суміжних складів злочинів [6, 232].

Поняттям родового об'єкта охоплюється визначене коло однорідних суспільних відносин, об'єднаних за загальним правилом в одній главі Особливої частини КК. Родовий об'єкт злочину являє собою менш високий (усереднений) рівень узагальненості охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, ніж загальний об'єкт. Однорідність суспільних відносин, що лежать у сфері родового об'єкта, визначається їх політичною й економічною сутністю, а також взаємозв'язком. Родовий об'єкт має вирішальне значення для систематизації норм Особливої частини кримінального права. Родовий об'єкт значною мірою визначає суспільну небезпеку злочинних посягань. Правильне визначення родового об'єкта при аналізі конкретного злочину має серйозне і насамперед вирішальне значення не тільки для організації попередження скоєння злочину, але і для кваліфікації злочину [7, 9].

Для визначення родового об'єкта розглянутих злочинів варто установити, якій саме групі суспільних відносин як частині загального об'єкта вони заподіють шкоду. В. Н. Смітєнко, розглянувши юридичне, соціальне і природне явище народного здоров'я, визначає його як «відокремлену групу суспільних відносин, що виникають і складаються при реалізації належних населенню сукупних фізичних і психічних благ, що забезпечують нормальне функціонування і розвиток людського суспільства». Здоров'я населення — це сукупність однорідних суспільних відносин, що забезпечують гармонійний розвиток особистості шляхом дотримання визначених правил охорони здоров'я, спрямованих на охорону здоров'я невизначеного кола осіб при наданні й одержанні кваліфікованої медичної допомоги, використанні сильнодіючих, отруйних і наркотичних засобів у медичних і наукових цілях.

Дискусійною в теорії кримінального права виступає проблема визначення змісту об'єкта злочину. Традиційним є положення про те, що об'єктом злочину виступають суспільні відносини. Вважаю, як і більшість теоретиків кримінального права, об'єктом злочину сукупність суспільних відносин, спрямованих на охорону здоров'я населення

До початку 1970-х років визначення родового об'єкта злочинів проти народного здоров'я в юридичній літературі не наводилося. Вперше спробував це зробити В. Смітєнко. Він глибоко дослідив категорію народного здоров'я. Його праці з теоретичними напрямками в цій галузі кримінального права широко використовуються і служитимуть подальшому вивченню феномена, що розглядається нами. Проте неважко визначити, що він запропонував поняття здоров'я населення в площині не правового, а соціального явища. В. Смітєнко розглядав здоров'я населення як «єдину і цілісну систему відносин, яка створює основу для збільшення тривалості його активного життя та її відтворення в суспільстві, повноцінного буття і благополуччя, є умовою їх подальшого гармонійного розвитку і прогресу суспільства» [3, 36]. На погляд І. Нікіфорчина,

здоров'я населення — це комплексне явище, що становить сукупність однорідних суспільних відносин, які забезпечують охорону здоров'я невизначеного кола осіб при наданні їй отриманні медичної допомоги або використанні сильнодіючих і отруйних речовин чи наркотичних засобів у медичних і наукових цілях» [7, 9]. С. П. Дідковська, Е. В. Фесенко вважають, що родовим об'єктом розуміється «об'єкт, яким охоплюється визначене коло тотожних чи однорідних по своїй соціально-політичній і економічній сутності суспільних відносин, що повинні охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм [8, 64].

У спеціальній літературі окремі автори обґрунтовано наголошують, що народне здоров'я — це не біофізіологічний чи психологічний стан населення, а суспільні відносини, що регулюються відповідними правилами та забезпечують сприятливі умови для нормального функціонування і життєдіяльності організму людей [8, 64]. Думаю, що з таким визначенням можна погодитися, оскільки здоров'я населення є основним показником стану суспільства і саме воно охороняється кримінальним законом. На думку А. А. Музики, «родовим об'єктом злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, є суспільні відносини, які забезпечують сприятливі умови і можливості невизначеному колу осіб перебувати в живому стані, користуватися благами життя, здорового буття» [9, 92].

М. Л. Прохорова вважає, що «родовим об'єктом злочинів у сфері нелегального обігу наркотичних засобів і психотропних речовин є сукупність суспільних відносин, спрямованих на охорону безпечного стану суспільства, його життєво важливих інтересів» [10, 153]. З думкою М. Л. Прохорової не можна не погодитися, оскільки «для заподіяння шкоди здоров'ю населення зловмиснику необхідно «пробити» оборону з найрізноманітніших заходів, прийнятих державою в зазначеному напрямку: наприклад, перебороти встановлену правову заборону на здійснення незаконних дій з наркотичними засобами, психотропними речовинами, справитися з різноманітними перешкодами організаційно-технічного характеру, уникнути зіткнень із представниками відповідних підрозділів правоохоронної системи, покликаних перешкоджати нелегальному обігу вказаних препаратів. Реалізація ж будь-якої такої міри в суспільстві приймає характер відносин, що володіють визначеним суб'єктивним складом, предметом, із приводу якого вони виникають, і визначеними соціальними зв'язками, що становлять зміст цих відносин [11, 207].

Наслідки зловживання наркотиками свідчать про руйнацію здоров'я населення і дають змогу найбільш повно та ґрунтовно розкрити його зміст як об'єкта зазначеної групи злочинів. Систематичне вживання наркотичних засобів або психотропних речовин призводить до поступової деградації особи.

Злочини проти народного здоров'я, пов'язані з незаконними діями з наркотичними речовинами, варто відрізнити від злочинів проти здоров'я, родовим об'єктом яких є особистість, а безпосередніми — здоров'я конкретної людини, якій заподіюється шкода. Народне здоров'я і здоров'я конкретної особистості не тотожні, це два самостійних об'єкта, охоронюваних кримінальним законом,

на кожний з яких посягає визначена група злочинів. Здоров'я звичайне вважають як нормальне функціонування тканин і органів людського тіла, тоді як народне здоров'я охоплює не визначене коло осіб, яким може бути заподіяна шкода в результаті незаконного обігу наркотичних засобів. У даному випадку здоров'я і життя невизначеного кола осіб розглядаються як загальні соціальні блага. Здоров'я населення (народне здоров'я невизначеного кола осіб) і здоров'я конкретної особистості, будучи об'єктами самостійних груп злочинів, тісно між собою пов'язані, входять у єдине поняття загального об'єкта. Їх зв'язок і взаємопроникнення можна виразити так: здоров'я населення являє собою групу суспільних відносин, що виникають і існують для збереження одного із самих цінних соціальних благ — здоров'я особистості. При цьому варто мати на увазі, що народне здоров'я — родовий об'єкт досліджуваної групи злочинів, а здоров'я особистості — безпосередній об'єкт деяких злочинів проти особистості. Здоров'я населення складається зі здоров'я всіх індивідів, має якісні особливості, що відсутні в конкретній особистості [11, 207].

Безпосередній об'єкт злочину як обов'язковий елемент його складу — це завжди той конкретний вид суспільних відносин, що поставлений законодавцем під охорону визначеного кримінального закону. Установлення безпосереднього об'єкта злочину має важливе значення для з'ясування характеру і ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, правильної кваліфікації вчиненого, сприяє розмежуванню вчиненого діяння від суміжних злочинів. Не можна цілком погодитися з твердженням Б. С. Нікіфорова, що кожен злочин має свій, тільки йому властивий об'єкт, а тому об'єкт завжди служить тою ознакою, що дозволяє проводити розходження між злочинами [12, 115–117].

У теорії кримінального права одержала поширення класифікація об'єктів злочинів «по горизонталі». Сутність цієї класифікації полягає у тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний, додатковий і факультативний об'єкти. Основним безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, що, перш за все і головним чином, прагнуть поставити під охорону законодавець, приймаючи кримінальний закон. Він у більшій мірі, ніж інші об'єкти, визначає ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину і тяжкість можливих наслідків. Ті суспільні відносини, яким завжди заподіюється шкода, поряд з основним безпосереднім об'єктом є тільки ті суспільні відносини, яким завжди чи заподіюється чи створюється погроза заподіяння шкоди. Основним безпосереднім об'єктом злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів є визначена сфера охорони народного здоров'я, а саме відносини, що забезпечують встановлений порядок виготовлення, поширення наркотичних засобів і психотропних речовин і використання їх по цільовому призначенню, крім злочинів, передбачених ст. ст. 306, 314, 316 Кримінального кодексу. Однак усі вищезазначені статті об'єднані в одну главу зі злочинами, пов'язаними з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, і їх поєднує антинаркотичне законодавство.

Додатковий об'єкт, так само як і основний, безпосередній об'єкт, має важливе значення для визначення соціально-політичної сутності вчиненого зло-

чину, для встановлення тяжкості наслідків, що настали, чи можливих наслідків. Під безпосереднім об'єктом злочину розуміються конкретні суспільні відносини, на які посягає злочин. Безпосередній об'єкт — обов'язковий елемент складу злочину і є частиною родового об'єкта. Саме безпосередній об'єкт — це та підстава, відповідно до якої законодавцем здійснюється внутрішня класифікація злочинів у главах Особливої частини Кримінального кодексу [12, 115–117].

Точне встановлення основного — безпосереднього об'єкта дозволяє правильно вирішити питання про зміст і характер суспільної небезпеки наркоманії, про зміст і спрямованість норми, що встановлює відповідальність за злочини, пов'язані з нею. Воно сприяє також правильному розумінню злочинних наслідків цього діяння, тобто розміру реальної чи можливої шкоди, що заподіяна здоров'ю людей [3, 36].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що родовим об'єктом злочинів, пов'язаних з незаконним розкраданням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є сукупність суспільних відносин, які спрямовані на охорону здоров'я населення, що забезпечується дотриманням встановленого порядку законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, шкідливих для здоров'я населення, а основним безпосереднім об'єктом є визначена сфера охорони народного здоров'я, а саме відносини, що забезпечують встановлений порядок виготовлення, поширення наркотичних засобів і психотропних речовин і використання їх за цільовим призначенням, тому вірне визначення безпосереднього об'єкта служить запорукою вірної кваліфікації злочинів.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Паук.-практ. комент. / За ред. С. С. Яценко. — К.: А.С.К., 2003.
2. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: Підручник / За ред. Е. Л. Стрельцова. — Х.: Одісей, 2002.
3. Смитиско В. П. Уголовно-правовая охрана здоровья населения в СССР. — К.: Глав. изд-во, Вища шк., 1989.
4. Тацкий В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. — Х.: Вища шк., 1988.
5. Смитиско В. Н. Объект преступлений против здоровья населения. — О.: Высш. шк. милиции; Науч.-исслед. и ред.-издат. группа, 1973.
6. Курманов К. Ш. Наркомания: уголовно-правовые и криминалистические проблемы. — Фрунзе: Илим, 1989.
7. Нікіфорчик І. О. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів: Автореф. дис... канд. юр. наук. — Х., 1994.
8. Дидковская С. П., Фесенко Е. В., Гарлицкий С. П. Наркомания: уголовно-правовые и медицинские проблемы. — К., 1989.
9. Музыка А. Об'єкт злочинів, пов'язаних з наркоманією // Право України. — 1997. — № 12.
10. Прохорова М. Л. Наркотизм: уголовно-правовое и криминологическое исследование. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2002.
11. Мирошниченко П. А., Музыка А. А. Уголовно-правовая борьба с наркоманией. — К.; О.: Вища шк., 1988.
12. Пикифоров Б. С. Объект преступления для определения меры наказания по советскому уголовному праву // Труды ВЮА. — М., 1949. — Вып. 10.